

УДК 811.161.2'24

СПЕЦИФІКА ВИКЛАДАННЯ ДИСЦИПЛІНИ «УКРАЇНЬСЬКА МОВА (ЗА ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ)» СТУДЕНТАМ МИСТЕЦЬКОГО ФАКУЛЬТЕТУ

Тетяна ЛИШТАБА (Кіровоград, Україна)

У статті розкрито методу реалізації програми курсу «Українська мова (за професійним спрямуванням)» на мистецькому факультеті (з урахуванням музичної термінології, відповідного словесного дидактичного матеріалу).

Ключові слова: професійна комунікація, мовні засоби, нормативність мовних одиниць, навчально-виховний процес, мовна особистість, мовний курс, типологія вправ і завдань творчого характеру.

The article deal with methodology realization of program course «Ukrainian language (professional trend)» on art department (take into consideration musical terminology, according to verbal didactic material).

Key words: professional communication, language means, standardization of language units, school-educated process, linguistic personality, linguistic course, typology of creative exercises and tasks.

Першочерговою потребою високоорганізованого суспільства є виховання сильної мовної особистості, яка має фундаментальні знання і багатий інформаційний запас, прагне їх поповнювати, володіє основами конструювання тексту відповідно до комунікативного задуму і мовленнєвої культури. Тому завданням вищої школи є підготовка висококваліфікованих спеціалістів, які досконало володіють мовою як в усній, так і в писемній формі в професійній сфері спілкування. Майбутні вчителі, причому не лише словесники, повинні оволодіти сучасними теоретичними знаннями, набути ґрунтовних практичних навичок, творчих якостей та високої професійної майстерності, адже «формування мовної свідомості учнів залежить від культури мови усіх без винятку вчителів» [5, с.5].

Не втратили актуальності й сьогодні думки І. Огієнка щодо мовної освіти вчителя: «Кожний учитель – якого б фаху він не був – мусить досконало знати свою соборну літературну мову й вимову та соборний правопис. Не вільно вчителеві оправдувати свого незнання рідної мови нефаховістю» [2, с. 130]. Виправданою і в сучасній школі є вимога до вчителів усіх предметів «як у школі, так і поза нею, ... говорити тільки взірцевою рідною літературною мовою й вимовою, щоб власним прикладом впливати на учнів і на оточення, ... і завжди звертати пильну увагу, щоб на їхніх годинах панувала чиста літературна мова» [2, с.130].

У зв'язку з цим у КДПУ імені Володимира Винниченка на нефілологічних факультетах викладається дисципліна гуманітарного циклу «Українська мова (за професійним спрямуванням)», метою якої є «підвищення рівня загальномовної підготовки, мовної грамотності, комунікативної компетентності студентів, практичне оволодіння основами офіційно-ділового, наукового, розмовного стилів української мови, що забезпечить професійне спілкування на належному мовному рівні» [6, с. 2].

Мета нашої статті полягає в з'ясуванні особливостей реалізації програми мовного курсу в процесі комунікативної підготовки студентів мистецького факультету.

У викладанні мовного курсу на мистецькому факультеті основний акцент робиться на комунікативному аспекті мови. Основою викладання є передусім звернення до мовленнєвої діяльності, оволодіння стійкими навичками усного монологу, діалогу, полілогу. Мова майбутніх учителів музики, танцю, образотворчого мистецтва повинна бути бездоганною, вони мають уміти чітко й зрозуміло висловити свою думку, адже навчання здійснюється через мову, за її допомогою. Педагог, який не може висловитися, не може й навчити. Тому одним із завдань мовного курсу є не тільки забезпечити студентів знаннями термінології спеціальностей «Музичне мистецтво», «Хореографія», «Образотворче мистецтво», а й розвинути їхнє продуктивне усне мовлення в усіх функціональних стилях сучасної української літературної мови (у першу чергу науковому та офіційно-діловому). Крім означених першочергових, виділяємо ще й такі завдання, що ставляться до студентів: досконало оволодіти нормами сучасної української літературної мови, не допускаючи калькування, змішування мов; уміти користуватися різноманітними лексикографічними

джерелами, у тому числі інтернет-ресурсами; навчитися складати ті ділові папери, що функціонують у широкій сфері діяльності різних фахівців (заява, автобіографія, резюме, характеристика, звіт, діловий лист, оголошення, адреса, акт, доручення, трудова угода, інструкція, протоколи тощо); логічно, точно й послідовно подавати стислу інформацію з того чи іншого питання; розвивати комунікативні компетенції, потрібні в професійному спілкуванні.

Мовний курс «Українська мова (за професійним спрямуванням)» включає три змістові модулі:

1. Законодавчі та нормативно-стильові основи професійного мовлення.
2. Професійна комунікація.
3. Наукова комунікація як складова фахової діяльності.

Упродовж кожного практичного заняття основну увагу зосереджуємо на «оволодінні відповідними даному фаху терміносистемами сучасної української мови, професійною термінологією, науково-виробничими жанрами і текстами, на шліфуванні культури мовного спілкування за творчими інтересами і потребами, на культивуванні доброго мовного смаку», що, на думку Любові Мацько, слід упроваджувати в кожному ВНЗ [3, с. 26].

Пропонуємо таку типологію завдань і вправ:

1. Завдання, спрямовані на формування власне мовленнєвих навичок:
  - уміння контролювати і вдосконалювати своє мовлення;
  - уміння працювати над мовленнєвими вадами;
  - уміння користуватися лінгвістичною і довідковою літературою.
2. Завдання, спрямовані на формування професійних мовленнєвих навичок:
  - уміння будувати власні висловлювання на фахову тематику;
  - уміння виступати публічно;
  - уміння орієнтуватися в мовленнєвій навчальній ситуації;
  - уміння оформляти ділову документацію.

Завдання до практичних занять передбачають такі види діяльності студентів:

- опрацювання основної і додаткової лінгвістичної літератури з виучуваної теми;
- підготовку усних і письмових відповідей на запитання, що стосуються теоретичного матеріалу;
  - вправи аналітичного і конструктивного характеру з використанням різного типу словників;
  - складання основних видів ділових паперів (за зразками);
  - творчі вправи: написання творів різних типів мовлення; складання текстів, що належать до різних стилів; складання монологів, діалогів, полілогів;
  - написання конспектів, рефератів, тез, анотацій (довідкових і рекомендаційних) на основі опрацьованої літератури; складання планів; виступи з рефератами і повідомленнями; обговорення і коментарі до виступів.

Подаємо завдання і вправи творчого характеру, пропонувані студентам мистецького факультету спеціальності «Музичне мистецтво», у яких зосереджена увага на оволодінні відповідними цьому фаху терміносистемами сучасної української мови, професійною термінологією, науково-виробничими жанрами і потребами, на культивуванні доброго мовного смаку.

Завдання 1. Прочитайте подані нижче фразеологізми. Складіть зв'язний текст, узявши як назву один із них:

Ведмідь на вухо наступив, грати першу скрипку, закопати талант в землю, іскра Божя, майстер на всі руки, розвішувати вуха, співати дифірамби, танцювати під чужу дудку, фальшива нота, вуха нагострити.

Завдання 2. Диктант-переклад:

Испортить всю музыку, надела эта музыка, положить на музыку, музыкальній инструмент, поклонник, сочинение, пение, давайте займемся пением, исполнительская деятельность, музыкальній интеллект.

Завдання 3. Серед поданих слів знайдіть русизми і доберіть до них українські відповідники:

Міроприємство, зупинка, предсел, перевірка, слідуєчий, змусити, бажуючі, ведучий, добавити, настройка, строк, замічати, через хворобу, приймати до уваги.

Завдання 4. Відредагуйте речення:

1. *І все-таки наш виступ зазнав поразку.* 2. *Студентство також беруть участь у цьому концерті.* 3. *Хлопець любив грати на баяні, часто жартувати, а також пісні.* 4. *Захоплений хлопець грою на гітарі ділився враженнями зі своїми друзями.* 5. *Щоденно репетируючи, нас не покидала віра в перемогу.* 6. *Соліст ансамблю заявив, що я віддам усі зусилля для перемоги.* 7. *Цей виступ приніс великі вітання з боку глядачів.* 8. *Дівчина закінчила музикальну школу.*

Завдання 5. Прочитайте тексти. Визначте, до якого із стилів належить кожен із них. Дайте відповіді на запитання:

1. У якій мовленнєвій ситуації може звучати кожен із цих текстів?

2. Яке завдання мовця (обмінятися враженнями, дати чітку інформацію, пояснити якесь питання, створити образ, спонукати читача або слухача до дії)?

3. Яким є висловлювання (офіційним чи неофіційним, емоційним чи неупередженим, конкретним чи узагальненим)?

4. Які мовні засоби використані в текстах?

1) *Музика – вид мистецтва, що відбиває дійсність і впливає на людину за допомогою осмислених і особливим образом організованих звукових послідовностей, що складаються в основному з тонів. З іншими різновидами її поєднує здатність виражати думки, емоції і вольові процеси людини в чутній формі і служити засобом спілкування людей і управління їх поведінням. Разом з тим вона істотно відрізняється від всіх інших різновидів звукової діяльності людей. Зберігаючи деяку подобу звуків реального життя, музичне звучання принципово відрізняються від них строгою висотною і часовою (ритмічною) організованістю. Ці звучання входять в історично сформовані системи, основу яких складають тони. У кожному музичному творі тони утворюють свою систему вертикальних з'єднань і горизонтальних послідовностей – його форму.*

2) *О! Музика! Яке це справді диво,*

*Вона підносить в сині небеса,
 Ти невагомий і летиш щасливо,
 А навкруги простори і краса.
 І стільки щастя, радості легкої,
 Любові, світла, ласки навкруги.
 Краси божественної, неземної,
 Реальність враз втрачає береги...
 А хвиля музики тебе несе, гойдає.
 Відносить в загадковій світи.
 І вабить душу, ніжно пригортає.
 Частинкою її стаєш і ти.
 І все земне уже неактуальне,
 А лише музика в душі твоїй луна.*

*То спрагла, лагідна, а то печальна,
 Але тобою випита до дна.*

Завдання 6. Запишіть речення в логічній послідовності, утворивши текст. Доберіть заголовок.

Величною постаттю в українському музичному мистецтві є Микола Віталійович Лисенко – український композитор, піаніст, педагог, хоровий диригент. Подружжя Ольга Антонівна та Микола Віталійович Лисенки навчали музиці Лесю Українку. Багато пісень М.В.Лисенко написав на тексти Т.Шевченка, І.Франка, М.Старицького, Лесі Українки. Ним були написані опери "Чорноморці", "Наталка Полтавка", "Тарас Бульба", "Енеїда". Ці вистави першими побачили київські глядачі. Він є основоположником української класичної музики. М.В.Лисенко зібрав та обробив кількост українських народних пісень, зокрема "Веснянки", "Колядки - Щедрівки" та багато інших, вони були видані в декількох збірниках. Ці пісні стали відомі в усій Україні, їх співали всюди, захоплюючи слухачів красою і

мелодійністю української мови. Він створив близько 80 вокальних та фортепіанних творів, дитячі опери "Пан Коцький", "Зима і весна", "Коза-дереза". У постановці опери "Коза-дереза" брала участь Леся Українка.

Таким чином, вправи і завдання на готовому матеріалі (аналітичні, репродуктивні, класифікаційні) допомагають у сприйнятті і репродуктивному відтворенні мовних засобів. Вправи і завдання на створення власного мовного матеріалу (синтетичні, продуктивні, мовленнєві (передкомунікативні), комунікативні) сприяють формуванню вмінь будувати і вживати мовні засоби, добираючи мовний матеріал, необхідний для вираження певного змісту; використанню засвоєного мовного матеріалу в непередбачених висловлюваннях.

Серед загальних завдань, які є актуальними для слухачів курсу «Українська мова (за професійним спрямуванням)», пропонуємо розглянути особливості укладання найуживаніших документів, навчитися усувати типові помилки, які трапляються при їх оформленні, та самим скласти відповідний документ. Специфічним є те, що студенти отримують на редагування документи своїх попередників цієї ж спеціальності, які вивчали дисципліну раніше. Крім того, такі документи, як заява, доповідна та пояснювальна записки, вони зобов'язані адресувати до свого деканату, прогнозуючи можливі ситуації звільнення від занять чи порушення дисципліни. При написанні звіту, доручення, витягу з протоколу тощо прогнозують можливі ситуації, пов'язані з майбутньою професійною діяльністю.

Відповідно до робочої програми дисципліни, перші заняття, як правило, стосуються розгляду особливостей стилів сучасної української літературної мови. Серед зразків стилів у завданні на розпізнавання кожного з них обов'язково подаємо уривки з підручників викладачів мистецького факультету КДПУ [1; 4; 7], також пропонуємо студентам спробувати самостійно скласти короткий текст у публіцистичному та науковому стилях зі словом *музика* (*танець, малюнок*), попередньо вивчивши всі специфічні риси названих стилів.

Окремий цикл занять присвячуємо вивченню специфіки наукового стилю сучасної української літературної мови. Особливу увагу звертаємо на стандарт оформлення списку використаних джерел та посилань на них у тексті наукової роботи. У завданні на редагування позицій списку використаних джерел відповідно до вимог стандарту серед таких позицій пропонуємо підручники, наукові праці та статті із музикознавства (хореографії, образотворчого мистецтва). Зауважимо, що деякі з позицій були занотовані як такі, що необхідні для написання курсової роботи. Це дало змогу розвинути тему, щодо пошуку необхідної літератури в бібліографічних відділах і подальшої самоосвіти студентів.

Двомовність українського суспільства сприяє розхитуванню мовних норм на всіх рівнях мовної будови. Тому студенти виконують завдання на виявлення й усунення типових порушень орфоепічних, акцентуаційних, орфографічних, морфологічних, синтаксичних, пунктуаційних, фразеологічних та стилістичних норм, визначають тип мовної помилки в текстах наукового, офіційно-ділового, розмовного та публіцистичного стилів. Адже важливе значення для методики української мови має зв'язок теорії з практикою. Студенти повинні засвоїти основи мовознавчої науки, щоб добре володіти усним і писемним мовленням, бути орфографічно і стилістично грамотними.

Упродовж кожного практичного заняття основну увагу зосереджуємо на оволодінні відповідними даному фаху терміносистемами сучасної української мови, професійною термінологією, науково-виробничими жанрами і текстами. При вивченні теми «Термінологія в професійному спілкуванні» звертаємо увагу на значення специфічних для музикантів (хореографів, художників) термінів та професіоналізмів, подаємо поняття «терміни-дублети» та «терміни-синоніми» (*музика веселого тону – мажор, нотний стан – нотносець, інструментування – оркестровка*), «терміни-антоніми» (*вступ – фінал, тональність – атональність, професійний ансамбль – аматорський ансамбль, головні голоси – супровідні голоси, звучання – беззвучність, одноголосся – багатоголосся*); класифікуємо музичні терміни за словотвірною структурою (прості непохідні: *звук, нота*, прості похідні: *затакт, розробка*, складні: *інструментознавство, музстудія*, складені: *вокальна партія, сильний акцент*); виявляємо граматичні ознаки музичних термінів (самостійно і як елементи складених термінів вживаються іменники (*бандура, хроматична гама*), дієслова (*співати, акомпанувати*) та прикметники (*гармонічний, альтовий ключ*); особливістю музичної

термінології є наявність прислівників (що не характерно для інших терміносистем), які позначають темпи, характер і прийоми виконання, динамічні відтінки (*престо, кантабіле, фортиссимо*); у межах складених термінів використовують числівники (*перша октава*)).

Для успішної роботи з науковою термінологією музичної галузі рекомендуємо студентам звернутися до «Словника музичних термінів» [8] – одного з найповніших тлумачних термінологічних словників музичної термінології. Загалом праця над лексикою і словникова робота має велике значення для збагачення словникового запасу майбутніх фахівців.

Таким чином, ми намагаємося формувати мовлення майбутнього фахівця на всіх рівнях мовної будови, сприяти ознайомленню його зі спеціалізованою лексикою та особливостями її вживання й написання, навчаємо оформлювати різні види наукових робіт, а також ділові документи.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Кривохижа А. М. Гармонія танцю / А. М. Кривохижа. – Кіровоград, 2006. – 236 с.
2. Маловідомі першоджерела української педагогіки (друга половина XIX – XX ст.): Хрестоматія / [упоряд.: Л. Д. Березівська та ін.]. – К. : Науковий світ, 2003. – 418 с.
3. Мацько Л. Українська мова у вищій школі України / Л. Мацько // Дивослово. – 1996. – № 11. – С. 24–26.
4. Стратан-Артишкова Т. Б. Музичне мистецтво в контексті художньої культури / Т. Б. Стратан-Артишкова. – Кіровоград, 2012. – 284 с.
5. Струганець Л. Формування мовної особистості як культуромовна проблема / Л. Струганець // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного інституту. – 1997. – №1. – С. 3–6.
6. Українська мова (за професійним спрямуванням). Програма навчального курсу для вищих навчальних закладів України / [уклад. С. В. Шевчук, І. В. Клименко]. – Київ, 2009. – 25 с.
7. Черкасов В. Ф. Теорія і методика музичної освіти / В. Ф. Черкасов. – Кіровоград, 2014. – 528 с.
8. Юцевич Ю. Є. Словник музичних термінів / Ю. Є. Юцевич. – К., 1971. – 142 с.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Тетяна Лішгаба – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: ономастика, українська антропоніміка, проблеми культури та стилістики української мови.